

Planering, samverkan, avfall

Richard Ek
Institutionen för tjänstestudier
Lunds universitet

Inom dagens fysiska planering är samverkan med så bred uppslutning från olika typer av aktörer och samhällsintressen som möjligt betraktat som något bra och nödvändigt. Inte minst ser vi en sådan uppfattning när det gäller framtida utmaningar med att minska avfallsmängden genom olika avfallsförebyggande åtgärder. Men finns det faror med strävan efter samverkan och konsensus inom planeringen idag?

Fysisk planering är lika mycket en verksamhet som är en del av det omgivande samhället som en verksamhet som försöker styra det omgivande samhället i en viss riktning. En följd av detta är att synen på vad fysisk planering är och vad den ska göra och hur planerare ska arbeta varierar över tid. Det går moden i planering. Sedan några årtionden kan man se ett sådant framträdande modedrag. Detta är synen på fysisk planering som en dialogburen arbetsprocess där samverkan har kommit att bli fixordet. Denna tendens resulterar i att planering blir en teknologisk, förnuftsbaserad process som på olika sätt avpolitiserar olika samhällsfrågor och avväpnar olika aktörers egenintressen. Planering blir en hanteringsteknik som ger sken av att skapa samförstånd och upplösa alla intressekonflikter.

Att fysisk planering blir en avpolitiserad hantering av territorier snarare än en politisk styrning av territorier kan ses som ett uttryck för att vi lever i en postpolitisk nutid. Postpolitik är ett samlingsnamn för en rad samhällsteoretiska betraktelser som på olika sätt problematiserar idén att vi lever i den bästa av världar – en värld av liberal demokrati och marknadsekonomi – världen efter Sovjetblockets sammanbrott. Ett antal politiska filosofer (Slavoj Žižek är den mest publika) målar upp en nutidsbild där liberal demokrati och marknadsekonomi har fått en totalitär ställning som det enda acceptabla sättet att organisera och hantera samhället på.

Resultatet är att det råder en postpolitisk konsensus där olika dominerande samhällsaktörer som sammantaget utgör ett politiskt och ekonomiskt etablissemang är så överens om vad som ska ske och hur det ska se ut att man inte längre ser olika samhällsfrågor som av politisk art. Den politiska sfären urholkas efterhand som det politiska definieras som något annat: som en fråga av ekonomisk art och följaktligen en fråga för marknaden eller som en fråga av teknologisk art och följaktligen en fråga för olika experter, som den fysiska planeraren. De aktörer och intressen som inte ryms inom denna postpolitiska konsensus (för alla samhällsintressen är inte med i den samverkansprocess vi kan

kalla planering och alla samhällsintressen är inte med på samma villkor) blir marginaliserade eller osynliggjorda, eller omvänt, har exkluderats på ett tidigt stadium så att teknokratisk konsensus kan nås.

Men inte nog med detta! Ifall fysisk planering som en dialog där postpolitisk konsensus råder blir eller är den enda föreställningen kring hur samhället ska planeras urholkas inte bara politiken utan även möjligheterna att förbereda samhället inför nya utmaningar och undvika möjliga (ekonomiska, sociala, ekologiska) sammanbrott. Det postpolitiska tillståndet beskär våra gemensamma föreställningar kring vilka olika samhällsriktningar som är möjliga.

Vi kan ta hjälp av filosofen Hannah Arendt här, som menade att i vissa avseenden finns det paralleller mellan demokratiska och totalitära politiska system. Vi kan se en sådan parallell här. Den obrottsliga tilltron till femårsplaner i gårdagens totalitära Sovjetunionen beskärde den sovjetiska regimens framtidshorisont och reducerade dess samhälleliga anpassningsförmåga. Kanske en obrottslig tilltro till samverkansbaserade strukturplaner har samma effekt på framtidshorisontens vidd i dagens västeuropeiska demokratier? Kanske lösningen på morgondagens problem inte finns ”innanför boxen” utan utanför, hos aktörer som inte syns eller platsar i själva den postpolitiska konsensusgemenskapen, som exempelvis olika autonoma intressegrupperingar?

För att ta ett miljöexempel: den ständiga ökningen av avfallsmängderna. Trots att allt mer omfattande ansträngningar att återvinna och återanvända ökar mängden avfall. Olika aktörer samverkar och försöker samverka mer för att göra något åt denna situation. Allt fler aktörer dras in i denna samverkansprocess (kommuner, Naturvårdsverket, forskare, kommersiella företag, och inte minst den källsorterande medborgaren). Men i nuläget sker denna samverkan inom en postpolitisk konsensus där den ökande konsumtionen i samhället inte ses som en politisk fråga. Istället är konsumtionens avfall något som angår marknaden och individen. Marknadens aktörer skulle helst minska avfallet, men utan att det påverkar dem menligt ekonomiskt, exempelvis som en ”cirkulär ekonomi”. Medborgaren skulle helst minska sin konsumtion, i det avseendet göra ett moraliskt val eller bli ”knuffad” att göra ett moraliskt val. De politiska ambitioner som finns att styra om samhället från att vara ett avfallshanterande samhälle till att bli ett avfallsförebyggande samhälle, belägen på toppen av avfallstrappan, har omvandlats till i huvudsak en teknokratisk postpolitisk fråga där förbättrad teknologi ges en överdimensionerad potential. Visionen om hur vi ska nå ett avfallsförebyggande samhälle begränsas av den postpolitiska boxens ramar – där ett politiskt ifrågasättande av ekonomisk tillväxt, materiellt välstånd och fortsatt konsumtion inte sker – och samhällets möjlighetshorisont beskärs.

För att avsluta, en för stark politisk och praktisk samsyn kring vad fysisk planering är och en konsensusökande planering riskerar att omstörtande frågor tystas ner, vilket har effekt på det demokratiska tillståndet och i förlängningen för samhällets framtida anpassningsförmåga. Låt oss diskutera detta mera.

Detta är en något omarbetad version av Ek, R (2015) Processens kontext. *Tidskriften Plan*, Nr 1 2015, 44-45. Texten är skriven inom ramen för forskningsprojektet Från [avfallshantering till avfallsförebyggande](#) finansierat av Formas.